

Οι υπηρεσίες διαδανεισμού στις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες : συνεργαζόμαστε αλλά μιλάμε την ίδια γλώσσα;

Θεοδώρα Τσώλη, Δήμητρα Λέγγα

Πάντειον Πανεπιστήμιο. Βιβλιοθήκη-Υπηρεσία Πληροφόρησης (ΒΥΠΠΠ)
Λεωφ. Συγγρού 136, 176 71 Αθήνα
{theodoratsoli@gmail.com, dimitra.legga@lis.panteion.gr}

Περίληψη

Η ιστορία των συνεργασιών μεταξύ των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα είναι ολιγόχρονη αλλά επιτυχημένη, τόσο στον τομέα της πρόσβασης σε ηλεκτρονικές πηγές μέσω συμφωνιών με εκδότες-διαθέτες όσο και στον τομέα της κοινής χρήσης έντυπων πηγών δηλ. στο διαδανεισμό. Όμως ενώ οι εξωτερικές και εσωτερικές πιέσεις (οικονομικές, ερευνητικές, εκπαιδευτικές και άλλες) έχουν δημιουργήσει μια εντεινόμενη δυναμική συνεργασίας στο πεδίο του διαδανεισμού, λείπουν οι καθοδηγητικές αρχές που θα εμπνέουν τους συμμετέχοντες σε αυτό το εγχείρημα. Οι αρχές, οι κανόνες και οι πολιτικές που αφορούν τους σκοπούς, τα μέσα και τους τρόπους που αναπτύσσεται αυτή η συνεργατική υπηρεσία σε εθνικό επίπεδο (μέσω του Συνδέσμου των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών), είναι υποτυπωδώς διατυπωμένες, συμφωνημένες και δημοσιοποιημένες ανάμεσα στα μέλη των δικτύων. Η ομαλή λειτουργία, η ανάπτυξη της κοινότητας σκοπών και η επίτευξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος, επιβάλλουν να κινηθούμε προς την κατεύθυνση της – έστω εκ των υστέρων – διατύπωσης των αρχών και πολιτικών ενός συστήματος που αποτελεί πια για τις βιβλιοθήκες – μεμονωμένα και συλλογικά – όχι απλά μια υπηρεσία αλλά μια κατάκτηση που επιδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο όχι μόνο τα οφέλη της συνεργασίας αλλά και τη σημασία που έχει για τους τελικούς χρήστες. Στην παρουσίαση προτείνουμε ένα κείμενο εργασίας για ένα Κώδικα Διαδανεισμού με εφαρμογή στο υπάρχον Δίκτυο Διαδανεισμού των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Λέξεις-κλειδιά: Διαδανεισμός, Πολιτικές διαδανεισμού, Συνεργασίες βιβλιοθηκών, Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών.

Abstract

The history of academic libraries cooperation in Greece is not long, however, is successful, considering achievements in access to electronic and digital resources as well as resource sharing or interlibrary loan. However, one would observe that while internal and external pressure (of economic, research, educational nature) has created an ongoing dynamic of cooperation in the field of interlibrary loan, we experience the lack of fundamental guiding principles which inspire participants. Codes and policies regarding purposes, means, and tools for interlibrary loan cooperation – especially at the level of the consortium of Hellenic Academic Libraries Link – are far from being clearly stated and agreed among network members. Smooth operation, development of a common purpose, and achievement of an integrated interlibrary loan system require moving towards this way. Greek academic libraries need to formulate policies and codes for a Network that is a conquest for our libraries and also a service that proves the benefits of cooperation and its great importance for its users. Therefore, we propose a draft Interlibrary Loan Code with application to the existing Interlibrary Loan Network of Hellenic Academic Libraries.

Keywords: *Intrelibrary Loan, Intrelibrary Loan Code, Library Cooperation, Hellenic Interlibrary Loan Network.*

1. Εισαγωγή

Η ιστορία των συνεργασιών μεταξύ ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στην Ελλάδα δεν είναι μακρά σε χρονική διάρκεια¹ αλλά έχει αξιόλογα αποτελέσματα, ειδικά σε ότι αφορά την πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πηγές όπως τα ηλεκτρονικά περιοδικά και την προμήθεια υλικού δηλ. το διαδανεισμό². Τα βήματα προόδου οφείλονται σε πολλούς λόγους, με κυριότερο την εισαγωγή και ανάπτυξη ποικίλων τεχνολογιών πληροφόρησης. Η πρόοδος αυτή αντικατοπτρίζεται στη δημιουργία της Κοινοπραξίας των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (HEAL-Link) που κάλυψε κοινές - κυρίως οικονομικές - ανάγκες σε σχέση με την πρόσβαση σε ηλεκτρονικά περιοδικά και ώθησε την παροχή υπηρεσιών πέρα από τα στενά όρια κάθε βιβλιοθήκης. Στο πλαίσιο της μετεξέλιξης της κοινοπραξίας σε Σύνδεσμο (Σ.Ε.Α.Β.), το 2007, δημιουργήθηκε το Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών (HILL-net) που επέτρεψε την

¹ Βλ. μια εκτενή θεώρηση των συνεργασιών των ελληνικών βιβλιοθηκών μέσα από την οπτική των διαθέσιμων και αναπτυσσόμενων εργαλείων τεχνολογιών πληροφόρησης στο (Τσιμπόγλου 2008, σ. 260-).

² Με τον όρο «διαδανεισμός» αναφερόμαστε τόσο στην εξ αποστάσεως παροχή τεκμηρίων (RDS) (Line 2003, σ. 147-148) όσο και το διαδανεισμό τεκμηρίων (interlibrary loan). Οι όροι χρησιμοποιούνται χωρίς διάκριση (IFLA 2009 και Line 2003, σ. 147-148).

πρόσβαση σε βιβλιακό υλικό και κοινή χρήση του. Φυσικά, ήδη από το 1994 λειτουργεί το Εθνικό Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών (Ε.Δ.Δ.Ε.Β.) στο ΕΚΤ, που διενεργεί την αντίστοιχη υπηρεσία προμήθειας φωτοαντιγράφων άρθρων περιοδικών. Και τα δύο συστήματα ή δίκτυα³ λειτουργούν με επιτυχία πράγμα που αποδεικνύεται από την ευρύτητα της χρήσης τους⁴ και τη σημασία που έχουν για τις τοπικές ακαδημαϊκές κοινότητες.

Η επιτυχία όμως δεν κρίνεται μόνο με όρους αποτελεσματικότητας, ποσότητας ή ταχύτητας αλλά και με όρους που αναφέρονται στη δομή και τα πρότυπα συλλογικής συμπεριφοράς δηλ. σε ρουτίνες, διαδικασίες, κανονισμούς και συμβάσεις (March, Schulz and Zhou 2000, p. 8). Μιλάμε δηλαδή για το υποκείμενο θεωρητικό υπόβαθρο που οφείλει να υποστηρίξει την πράξη και τη δράση μέσω πολιτικών, αρχών, κανόνων και όρων συνεργασίας και συνοψίζεται σε κώδικες διαδανεισμού. Χρησιμοποιούμε αυτούς τους όρους χωρίς διάκριση και αναφερόμαστε σε «ρητά και άρρητα πρότυπα, κανονισμούς και προσδοκίες που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων και τις μεταξύ τους σχέσεις» (March, Schulz and Zhou 2000, p. 5).

Οι διάφοροι κανόνες και πολιτικές είναι συνήθως γραπτοί και τυπικοί, δημόσιοι και διαθέσιμοι σε όλους όσους αφορούν και επηρεάζουν, ενώ επιτελούν ποικίλες λειτουργίες και συμβάλουν σε διάφορους σκοπούς (Butler, Loyce and Pike 2008, p. 1102 και Thompson and Strickland 1999, p. 312):

- Βοηθούν την επικοινωνία και το συντονισμό.
- Παρέχουν καθοδήγηση.
- Δημιουργούν κανονικότητα, σταθερότητα, αξιοπιστία και συνέπεια.
- Αυξάνουν την παραγωγικότητα.
- Ενισχύουν το έλεγχο και τη συμμόρφωση προς τους επιδιωκόμενους στόχους.
- Ενισχύουν την αυτοσυνείδηση του οργανισμού και συμβάλλουν στη συλλογική δράση για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού.

³ Με τον όρο Δίκτυο ή Δίκτυα (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) θα αναφερόμαστε εφεξής στο Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών είτε αυτό πρόκειται για το δίκτυο που έχει αναπτυχθεί από το ΕΚΤ και στηρίζεται στο Συλλογικό Κατάλογο Περιοδικών (ΣΚΠ) είτε το δίκτυο που έχει αναπτυχθεί από τον Σ.Ε.Α.Β. και στηρίζεται στο Συλλογικό Κατάλογο των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και το ηλεκτρονικό σύστημα διαχείρισης VDX (ΙΡΙΣ). Παρατηρούμε (Τσιμπόγλου 2008, σ. 329 και ιστοσελίδα ΙΡΙΣ) ότι ο ίδιος τίτλος αναφέρεται και στα δύο δίκτυα προσδοκώντας θα λέγαμε τη μετεξέλιξη και ολοκλήρωση των συστημάτων που αφορούν στην πραγματικότητα την ίδια υπηρεσία.

⁴ βλ. Τσιμπόγλου 2008, σ. 332 και ιστοσελίδα ΙΡΙΣ (www.unioncatalog.gr).

Προκύπτουν δε από εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις και μέσα από διαδικασίες εκμάθησης και επίλυσης προβλημάτων (March, Schulz and Zhou 2000, p. 185).

Η υπηρεσία του διαδανεισμού αποτελεί μια διάσταση της κοινής χρήσης των πόρων των βιβλιοθηκών που από τη φύση της συνιστά μια φιλοσοφία μοναδική για το θεσμό των βιβλιοθηκών (Sapp and Brunswick 2002 όπως αναφέρεται στο Cullen et al. 2004, p. 11). Ο στόχος της ικανοποίησης των αναγκών των χρηστών των βιβλιοθηκών δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς αυτές να συνεργαστούν και να συνεισφέρουν τις διαθέσιμες πηγές τους. Τα κάθε είδους συνεργατικά σχήματα και δίκτυα που έχουν δημιουργηθεί κάτω από αυτή την οπτική χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη πολιτικών ή κωδίκων που επιτελούν γενικά τις λειτουργίες που αναφέραμε. Ειδικότερα οι στόχοι αυτών των κειμένων είναι (Cullen et al. 2004, p. 11):

- Να ορίσουν τα δικαιώματα και υποχρεώσεις των συμμετεχόντων.
- Να παρέχουν ορισμούς και ορολογία.
- Να ορίζουν μηχανισμούς και διαδικασίες.

Τέτοια κείμενα αρχών, που συνιστούν μια δεοντολογία εκτέλεσης και λειτουργίας της υπηρεσίας διαδανεισμού και ανταλλαγής υλικού, βρίσκουμε στις πιο πολλές χώρες που το επίπεδο των βιβλιοθηκών και των συνεργατικών υπηρεσιών είναι υψηλό.

Η ελληνική πραγματικότητα, ενώ έχει βιώσει τα οφέλη της συνεργασίας στο πεδίο του διαδανεισμού μέσα από το Δίκτυο (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ), δεν έχει να προσφέρει στον επαγγελματία βιβλιοθηκονόμο, τον υπεύθυνο/διευθυντή βιβλιοθήκης, τη διοίκηση και τον τελικό χρήστη ένα κείμενο αρχών του είδους που περιγράψαμε παραπάνω. Η έλλειψη που παρατηρούμε έχει 3 διαστάσεις:

- Σε τοπικό επίπεδο, λίγες βιβλιοθήκες έχουν διατυπώσει πολιτική ή κανόνες διαδανεισμού που αφορούν τις σχέσεις τους και τη μεταξύ τους συνεργασία⁵.
- Σε επίπεδο Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ), δεν έχει διαμορφωθεί ένα επίσημο κείμενο, υπό τη μορφή κώδικα ή πολιτικής, που διέπει τη λειτουργία της υπηρεσίας διαδανεισμού.

⁵ Δεν αναφερόμαστε σε τοπικές πολιτικές διαδανεισμού που αφορούν στα μέλη των βιβλιοθηκών, στα δικαιώματα και υποχρεώσεις που έχουν ή στο πως μπορούν να χρησιμοποιήσουν την υπηρεσία. Τέτοιες τοπικές πολιτικές υπάρχουν διατυπωμένες, περισσότερο ή λιγότερο αναλυτικές, δημοσιευμένες στις ιστοσελίδες των περισσότερων ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών και ειδικότερα όσων συμμετέχουν στο ΊΡΙΣ.

- Σε εθνικό επίπεδο, δεν υπάρχει ένας Εθνικός Κώδικας Διαδανεισμού που θέτει τις κατευθυντήριες αρχές και τους στόχους της υπηρεσίας.

Ο στόχος μας είναι να αναδείξουμε την έλλειψη ενός εργαλείου που θεωρείται εκ των ων ουκ άνευ για την λειτουργία αυτής της υπηρεσίας και που η ανάγκη ύπαρξής του τώρα αρχίζει να διατυπώνεται δημόσια⁶. Επιπλέον, να διατυπώσουμε προτάσεις για το τι μπορεί να γίνει σε αυτό τον τομέα ώστε η εργασία που έχει γίνει σε επίπεδο τεχνικής εξέλιξης και καθημερινής πρακτικής να αποτυπωθεί με τρόπο επίσημο, σαφή, διαυγή και που θα προσδώσει κύρος και υπόβαθρο ώστε η υπηρεσία να επεκταθεί στο εσωτερικό αλλά και το εξωτερικό.

2. Η διεθνής εμπειρία

Σε πολλές χώρες βρίσκουμε μια ποικιλία κειμένων με διαφόρους τίτλους και ονομασίες που αφορούν στη σχέση και συνεργασία στον τομέα του διαδανεισμού δύο ή περισσότερων βιβλιοθηκών, ομάδων βιβλιοθηκών ή βιβλιοθηκών που συμμετέχουν σε κοινοπραξίες και καλύπτουν τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Το να διαθέτει μια χώρα, μια κοινοπραξία, ένα δίκτυο, ένας σύνδεσμος βιβλιοθηκών και τελικά μια βιβλιοθήκη ως οντότητα ένα κείμενο αρχών και κανόνων που να διέπει την υπηρεσία του διαδανεισμού είναι όχι μόνο συνηθισμένο αλλά και επιβεβλημένο. Τέτοιοι κώδικες έχουν διάφορες μορφές και προελεύσεις. Περιλαμβάνουν:

- Αρχές που διέπουν την υπηρεσία του διαδανεισμού.
- Ορισμούς και διευκρινίσεις ορολογίας.
- Στόχους και σκοπούς.
- Κατευθυντήριες γραμμές για τις υποχρεώσεις και δικαιώματα των βιβλιοθηκών που ζητούν ή προμηθεύουν υλικό.

Προέρχονται από :

- Εθνικές βιβλιοθήκες (π.χ. Symbols and Interlibrary Loan Policies in Canada από την Εθνική Βιβλιοθήκη και Αρχείο του Καναδά).
- Εθνικές βιβλιοθήκες και βιβλιοθηκονομικές ενώσεις (π.χ. Interloan Handbook της Ν. Ζηλανδίας από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ν. Ζηλανδίας και την Library and Information Association of New Zealand).

⁶ Το Μάρτιο του 2010 αναρτήθηκε στο ΊΡΙΣ ένα ευρετήριο ή κατάλογος των πολιτικών διαδανεισμού των βιβλιοθηκών που συμμετέχουν στο δίκτυο (Συλλογικός Κατάλογος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών 2010).

- Εθνικές επιτροπές (π.χ. ILRS της Αυστραλίας από το National Resource Sharing Working Group και το National Resource Sharing Policy Committee).
- Βιβλιοθηκονομικές ενώσεις (π.χ. Interlibrary Loan Code for the United States από την American Library Association).
- Κοινοπραξίες και δίκτυα συνεργασίας (π.χ. Illinois Library and Information Network-ILLINET, Northeast Florida Library Information Network-NEFLIN, Consortium of Illinois Academic and Research Libraries I-Share Library Resource Sharing Code-CARLI I-SHARE, New South Wales Health Libraries-GRATISNET).

Ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- Στις ΗΠΑ, όπου η ανάπτυξη των βιβλιοθηκών και της επιστήμης της πληροφορίας βρίσκεται σε πολύ υψηλό επίπεδο τόσο από θεωρητική όσο και από πρακτική άποψη, η ALA, ήδη από το 1917, υιοθέτησε τον αμερικάνικο κώδικα διαδανεισμού (Interlibrary Loan Code for the United States)⁷ που αποτελεί το καθοδηγητικό κείμενο για τις βιβλιοθήκες που διενεργούν διαδανεισμό. Ο συνοπτικός και σαφής αυτός κώδικας περιέχει ορισμούς, σκοπούς, πεδίο εφαρμογής της υπηρεσίας, περιγράφει τις υποχρεώσεις των βιβλιοθηκών και θέτει τις αρχές διαμόρφωσης αντίστοιχων κωδίκων ή οδηγιών που αφορούν συνεργατικές υπηρεσίες διαδανεισμού (π.χ. τοπικών ή περιφερειακών και άλλων δικτύων ή κοινοπραξιών)⁸.
- Ο Αυστραλιανός κώδικας (Australian Interlibrary Resource Sharing (ILRS) Code)⁹ είναι ένα εξαιρετικά συνοπτικό και πυκνό κείμενο που περιγράφει τις αρχές και το επίπεδο ποιότητας που οφείλουν να έχουν οι συμμετέχουσες βιβλιοθήκες. Ο κώδικας τονίζει το χαρακτήρα της εθελοντικής συμμετοχής και προτείνει επίπεδα παροχής της υπηρεσίας αναφορικά με 3 στοιχεία: το χρόνο απόκρισης, το κόστος και τον τρόπο αποστολής του υλικού. Ο κώδικας δεν είναι υποχρεωτικός ούτε αφορά σε συγκεκριμένο δίκτυο ή σχήμα συνεργασίας αλλά θέτει τις αρχές της

⁷ Βλ. το αναθεωρημένο κείμενο από την Reference and User Association του 2001, διαθέσιμο από την ιστοσελίδα της ALA (Interlibrary Loan Code for the United States, RUSA 2001).

⁸ Έτσι βρίσκουμε κώδικες όπως αυτός του Consortium of Illinois Academic and Research Libraries I-Share Library Resource Sharing Code, ο Louisiana State Library Interlibrary Loan Code, ο Interlibrary Loan Code for the Northeast Florida Library Information Network, κ.ά

⁹ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Australia Library and Information Association www.alia.org.au/

ορθής λειτουργίας τις οποίες συνομολογούν εθελοντικά όσες βιβλιοθήκες παρέχουν τη συγκεκριμένη υπηρεσία.

- Ο κώδικας διαδανεισμού του δικτύου ILLINET (Illinois Library and Information Network)¹⁰ είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα συγκροτημένης πολιτικής που αφορά ένα ευρύ, από άποψη αριθμού συμμετεχόντων και ποικιλίας τους, δίκτυο με 5000 βιβλιοθήκες – μέλη. Βασίζεται στον κώδικα της ALA και περιγράφει επιπλέον ζητήματα που αφορούν ηθική και δεοντολογία για τη λειτουργία, προστασία πνευματικών δικαιωμάτων, κόστους, παραβίασης κανονισμού, κ.ά.

Πέρα από τις επιμέρους διαφορές που προκύπτουν από τη φιλοσοφία, τις ιδιαίτερες ανάγκες και την ιστορία κάθε χώρας, διαπιστώνουμε πως οι κώδικες και οι πολιτικές είναι απαραίτητοι όταν ένα σύστημα αναπτύσσεται και οδεύει προς όλο και μεγαλύτερη πολυπλοκότητα καθώς εμπλέκει περισσότερους ανθρώπους και αναπτύσσει περισσότερες και πιο σύνθετες λειτουργίες, διαδικασίες, εργαλεία και τεχνικές. Η τυποποίηση των διαδικασιών και το ξεκάθαρο περίγραμμα που συγκροτεί μια πολιτική παρέχουν ποικίλα οφέλη:

- ορίζουν το χώρο δράσης των συμμετεχόντων και το αντικείμενο,
- καθοδηγούν στην αντιμετώπιση προβλημάτων,
- διευκρινίζουν ασάφειες,
- βελτιώνουν την επικοινωνία των μελών, τη συνεργασία και τη συμμετοχή,
- εξοικονομούν κόπο, χρόνο και χρήμα,
- αυξάνουν την υπευθυνότητα και τη συνέπεια,
- ενισχύουν την ενότητα για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού,
- ενισχύουν την εμπιστοσύνη των μερών που με τη σειρά της ενισχύει την εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα και χρησιμότητα της υπηρεσίας,
- διαμορφώνουν το χαρακτήρα της υπηρεσίας προς το κοινό και ενισχύουν τη διαφάνεια,
- αποτελούν μέρος της τεκμηρίωσης του οργανισμού και βοηθούν στη λήψη αποφάσεων και τη συνετή διοίκηση,
- ενισχύουν τις επαφές και ανταλλαγές με βιβλιοθήκες και υπηρεσίες του εξωτερικού.

¹⁰ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://il.webjunction.org/>

3. Οι πολιτικές διαδανεισμού στην Ελλάδα: μιλάμε κοινή γλώσσα;

Στην Ελλάδα η υλοποίηση ενός συνεργατικού σχήματος γίνεται το 1994 με τη δημιουργία του Εθνικού Δικτύου Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών (Ε.Δ.Δ.Ε.Β.) στο πλαίσιο του Δικτύου Συνεργασίας Ε&Τ Βιβλιοθηκών (Τσιμπόγλου 2004, σ. 170). Όπως στις περισσότερες περιπτώσεις (Bostick 2001, p. 129 και Τσιμπόγλου 2004, σ. 169) έτσι κι εδώ, το οικονομικό όφελος της ορθολογικής ανάπτυξης των τοπικών συλλογών μέσω της αποφυγής επικαλύψεων και η αξιοποίηση μικρών και μοναδικών συλλογών έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του Δικτύου ενώ μια ευτυχής συγκυρία δράσης πρωτοπόρων επιστημόνων και γενναίας χρηματοδότησης βοήθησαν επιπλέον (Τσιμπόγλου 2008, σ. 329). Ο χαρακτήρας του Δικτύου, που έγινε γνωστό ως ΕΡΜΗΣ, καθορίστηκε από την τεχνολογική υποδομή του ΕΚΤ και την περαιτέρω ανάπτυξη του υφιστάμενου Συλλογικού Καταλόγου Περιοδικών (ΣΚΠ). Η ανάπτυξη του διαδανεισμού (προμήθεια φωτοαντιγράφων άρθρων) μέσω του ΕΚΤ, επήλθε φυσιολογικά μέσω του ΣΚΠ λόγω της αναγκαιότητας να ανταποκριθούν οι βιβλιοθήκες στις ερευνητικές ανάγκες και να αξιοποιήσουν πιο ορθολογικά τους πόρους τους. Ωστόσο, δεν υπάρχει ένα κείμενο αρχών και κανόνων που να έχει τον χαρακτήρα μιας πολιτικής διαδανεισμού για το Δίκτυο και να περιλαμβάνει την ουσία της υπηρεσίας. Το Συνυποσχετικό Συνεργασίας που υπογράφεται ανάμεσα στις βιβλιοθήκες μέλη και το Ε.Δ.Ε.Τ.Β. έχει χαρακτήρα μνημονίου συνεργασίας που περιγράφει γενικά το είδος και το σκοπό της συνεργασίας των δύο μερών στο πλαίσιο του Δικτύου ενώ η συμπεριφορά των μελών στις αναμεταξύ τους συναλλαγές διαμορφώθηκε περισσότερο μέσα από τις απαιτήσεις για καλύτερη και ταχύτερη εξυπηρέτηση παρά από αυτό το κείμενο. Τελικά, η πλειονότητα των μελών, κάτω από την καθοδήγηση του ΕΚΤ, διαμόρφωσε ένα επιτυχημένο παράδειγμα. Μετά 10 και πλέον χρόνια, στα οποία ο τυπικός διαδανεισμός περιορίστηκε στην προμήθεια φωτοαντιγράφων άρθρων, το 2007 το Δίκτυο συμπληρώνεται μέσω της δράσης του ΣΕΑΒ ως Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών που αφορά στη διαχείριση της υπηρεσίας προμήθειας εντύπου υλικού χωρίς όμως να καταργείται ή να ενσωματώνεται η υπηρεσία προμήθειας φωτοαντιγράφων άρθρων. Η εξέλιξη αναφορικά με το είδος του υλικού προς ζήτηση ήταν αναμενόμενη, ευπρόσδεκτη και απαραίτητη, καθώς οι ανάγκες των χρηστών των βιβλιοθηκών αυξάνονταν αλλά και γιατί οι μεγαλύτερες ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες διενεργούσαν ήδη αυτές τις ανταλλαγές, αν και με τρόπο άτυπο και συνήθως χωρίς αυτοματοποιημένη διαχείριση των αιτημάτων. Το Δίκτυο συγκροτείται από 31 βιβλιοθήκες της Ελλάδας και της Κύπρου και στηρίζεται

στο ηλεκτρονικό σύστημα διαδανεισμού Fretwell-Downing's Virtual Document eXchange (VDX) ή αλλιώς ΊΡΙΣ. Η ανάπτυξη του συστήματος εστίασε στις τεχνικές απαιτήσεις και παραμετροποιήσεις του VDX, στην προετοιμασία των βιβλιοθηκών-πυλών (κυρίως μέσα από σεμινάρια χρήσης αλλά και πολύ προσωπική επικοινωνία και βοήθεια), στην προετοιμασία εγχειριδίων και στην ανάπτυξη των παρεχομένων υπηρεσιών μέσω της ιστοσελίδας του ΊΡΙΣ. Γενικά η λειτουργία του Δικτύου (ΕΚΤ/ΊΡΙΣ) είναι επιτυχημένη με βάση τα ποσοτικά στοιχεία χρήσης αλλά και από την επίτευξη των ποιοτικών του στόχων (Τσαμπόγλου 2004, σ. 169). Οι συμμετέχουσες βιβλιοθήκες – ακόμα και οι πιο μικρές με βάση τις συλλογές τους – αναβάθμισαν τις υπηρεσίες προς τους χρήστες τους ξεφεύγοντας από το κλισέ της περικλειστης στους 4 τοίχους βιβλιοθήκης. Η προσφορά ποιοτικών υπηρεσιών με τη σειρά της προκάλεσε αύξηση της ζήτησης από τα μέλη τους, υιοθέτηση μιας νοοτροπίας επικοινωνίας και συνεργασίας και ενίσχυση και εμπέδωση στη συνείδηση των βιβλιοθηκονόμων και των χρηστών των νέων υπηρεσιών.

Ένα τόσο σύνθετο εγχείρημα όπως αυτό της ανάπτυξης, ουσιαστικά, μιας εθνικής δομής συνεργασίας στο επίπεδο του διαδανεισμού και της κοινής χρήσης των πηγών θα ήταν αναμενόμενο να αναπτύξει ισόρροπα και τις αρχές και πολιτικές πάνω στις οποίες οικοδομεί τη λειτουργία του. Ανάμεσα στους καθοριστικούς παράγοντες για την επιτυχία τέτοιων έργων και γενικότερα την επιτυχία κοινοπρακτικών / συνεργατικών σχημάτων είναι η ανάπτυξη πολιτικών και λεπτομερειακών οδηγιών και κανόνων που αφορούν αρχές και διαδικασίες: δικαιώματα και υποχρεώσεις, εμπιστευτικότητα, προστασία δικαιωμάτων, ορθή χρήση πηγών και συλλογών, παραμετροποιήσεις συστήματος με καθολική εφαρμογή, ροή εργασιών, κανόνες δανεισμού, επιστροφής, κράτησης, χρεώσεων κακής χρήσης, διαμόρφωση και συγκέντρωση στατιστικών, ενημέρωση και εκπαίδευση, συντήρηση και αντιμετώπιση προβλημάτων, παραβίαση κανόνων, κ.λπ. Η δράση του Δικτύου (ΕΚΤ/ΊΡΙΣ) δεν στηρίζεται σε αρχές και κανόνες σαφώς διατυπωμένους και κοινά αποδεκτούς μέσω ενός κειμένου-κώδικα που θα συμφωνηθεί αφ' εαυτού ανάμεσα στις βιβλιοθήκες μέλη. Η υπογραφή ενός Συνυποσχετικού Συνεργασίας¹¹ καθορίζει τις υποχρεώσεις έναντι του Δικτύου-φορέα υλοποίησης του συνεργατικού σχήματος και όχι τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη. Κατά συνέπεια, η εκ των πραγμάτων συμφωνία των βιβλιοθηκών που

¹¹ Το «Συνυποσχετικό Συνεργασίας Εθνικού Δικτύου Επιστημονικών και Τεχνολογικών Βιβλιοθηκών (Ε.Δ.Ε.Τ.Β.)» δεν είναι δημόσια διαθέσιμο στο Διαδίκτυο αλλά αποτελεί επίσημο έγγραφο που περιγράφει τις σχέσεις που διέπουν τα δύο συμβαλλόμενα μέρη.

συμμετέχουν για το τι κάνουν, πως το κάνουν και γιατί το κάνουν δε σημαίνει πως όλοι κατανοούν τη σημασία που έχει και τη δυναμική που τους προσφέρει. Αυτό που παρατηρήσαμε έπειτα από μια μικρή έρευνα¹² στις ιστοσελίδες των βιβλιοθηκών που συμμετέχουν στο Δίκτυο (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) είναι πως κανονισμοί και πολιτικές δεν υπάρχουν ούτε σε τοπικό επίπεδο:

A. Λίγες βιβλιοθήκες, ως αυτοτελείς οντότητες, διαθέτουν πολιτικές διαδανεισμού που αφορούν στη σχέση τους και συνεργασία με άλλες βιβλιοθήκες (ομοειδείς ή όχι δεν έχει σημασία), ομάδες βιβλιοθηκών ή δίκτυα. Αυτό που διαθέτουν οι περισσότερες είναι πολιτικές διαδανεισμού που αφορούν στα μέλη τους για την περίπτωση που αυτά χρειάζεται να χρησιμοποιήσουν πηγές πέρα από την τοπική συλλογή. Σύμφωνα με τον κατάλογο των ενεργών ιδρυμάτων του ΊΡΙΣ, 10 βιβλιοθήκες δεν έχουν καμία πληροφορία στις ιστοσελίδες τους για το διαδανεισμό ή τυχόν πολιτικές, 16 βιβλιοθήκες παρέχουν ενημέρωση ή και πολιτική διαδανεισμού που αφορά στα μέλη τους και μόνο 5 βιβλιοθήκες είτε αναφέρονται στην υπηρεσία του ΊΡΙΣ είτε δημοσιεύουν πολιτική διαδανεισμού για συνεργαζόμενες βιβλιοθήκες.

B. Ελάχιστες βιβλιοθήκες δημοσιοποιούν την πολιτική διαδανεισμού στην ιστοσελίδα τους η οποία αποτελεί και το κύριο ή αποκλειστικό μέσο ενημέρωσης όσων βιβλιοθηκών θέλουν να ενημερωθούν για αυτή. Δεν παραβλέπουμε άλλα μέσα όπως έντυπους κανονισμούς που μπορεί να υπάρχουν ή τις προσωπικές επαφές και επικοινωνία (μέσω τηλεφώνου ή e-mail συνηθέστερα) αλλά η δημοσιοποίηση μέσω της ιστοσελίδας είναι ίσως το μόνο μέσο που εξασφαλίζει διαθεσιμότητα και σαφήνεια για μια υπηρεσία που η περιγραφή της δε μπορεί να εξαντληθεί σε μια τηλεφωνική συνομιλία (Coffta and Schoen 2000, p. 196).

Ερευνώντας την ύπαρξη αντίστοιχων πληροφοριών και πηγών σε επίπεδο Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) παρατηρούμε ότι αυτό λειτουργεί με 3 κινητήριους μοχλούς : α) τις λειτουργικές απαιτήσεις των τεχνικών συστημάτων, β) τις καθημερινές πρακτικές και απαιτήσεις που προκύπτουν από τη ροή της εργασίας και τις απαιτήσεις των χρηστών και γ) τους επιμέρους κανονισμούς και πολιτικές που καθεμιά βιβλιοθήκη έχει αναπτύξει. Στις ιστοσελίδες τόσο του ΕΚΤ όσο και του ΊΡΙΣ βλέπουμε:

¹² Η έρευνα έγινε στις ιστοσελίδες των 31 μελών του ΊΡΙΣ τον Απρίλιο 2010.

Α. Όπως φαίνεται και από την περιγραφή του έργου δικτύωσης των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ Ι ο στόχος του όλου εγχειρήματος αφορούσε κυρίως στην ορθολογικοποίηση της ανάπτυξης των συλλογών περιοδικών των ιδρυμάτων. Αυτό έγινε με την προϋπόθεση της ανάπτυξης απαραίτητων εργαλείων όπως ο ΣΚΠ και συνεργασιών όπως το Δίκτυο Συνεργασίας E&T Βιβλιοθηκών μέσα από τη λειτουργία των οποίων «επιβάλλεται» (Ξενίδου-Δέρβου, κ.ά., 1997, σ.14) η συνεργασία μεταξύ βιβλιοθηκών διαφορετικών διοικητικών και θεσμικών καταβολών. Το έργο αυτό υλοποιήθηκε αλλά οι συμμετέχουσες βιβλιοθήκες δεν διατύπωσαν ρητά τη φιλοσοφία και τις αρχές που η συνεργασία αυτή προϋπέθετε. Στην ιστοσελίδα του ΕΚΤ δεν παρέχεται παρόμοια πληροφορία παρά μόνο δίνεται έμφαση στο εργαλείο του ΣΚΠ και στις χρεώσεις που επιβάλλονται ενώ το Συνοπτικό Συμπερασματικό Συμπερασματικό που περιγράφει τη σχέση βιβλιοθήκης μέλους και φορέα υλοποίησης δεν είναι δημόσια διαθέσιμο. Μετά την εισαγωγή στο σύστημα παραγγελιών ο χρήστης-βιβλιοθήκη δεν μπορεί να δει πληροφορίες για την πολιτική διαδανεισμού κάθε μέλους. Στην ουσία, η πολιτική της υπηρεσίας είναι αυτή που ορίζει ο φορέας υλοποίησης του έργου μέσω των λειτουργικών απαιτήσεων του συστήματος και όχι αυτή που έχουν αποφασίσει συλλογικά τα μέλη του δικτύου. Συμπληρωματικά λειτουργούν οι αποφάσεις που λαμβάνονται στις ετήσιες συνελεύσεις των υπευθύνων των βιβλιοθηκών μελών.

Β. Το Δίκτυο ΊΡΙΣ έχει ως πρώτο στόχο «την επίτευξη πλήρους, έγκυρης και έγκαιρης ενημέρωσης μεταξύ των μελών, αναφορικά με θέματα τοπικής πολιτικής διαδανεισμού και κατάστασης διαθεσιμότητας μέλους» (Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών-ΊΡΙΣ, 2010). Και εδώ η έμφαση δόθηκε στην ανάπτυξη του συστήματος VDX, την παραμετροποίησή του, την αναβάθμισή του και την εκπαίδευση του προσωπικού των βιβλιοθηκών. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης δουλειάς της ομάδας του συλλογικού καταλόγου είναι φανερά από τη χρήση του συστήματος τα 2 τελευταία χρόνια. Ωστόσο, και εδώ η έλλειψη ενός κειμένου που συνοπτικά θα περιγράφει τις αρχές και πολιτικές που πρεσβεύουν και ακολουθούν τα μέλη είναι εμφανής όχι μόνο γιατί δεν υπάρχει το θεωρητικό υπόβαθρο της δράσης αλλά και γιατί πρακτικά προβλήματα που προκαλεί ανακύπτουν καθημερινά:

- Το γεγονός της διαθεσιμότητας των συλλογών ενός μέλους μέσω του ΣΚΕΑΒ προκαλεί σύγχυση όταν μια βιβλιοθήκη δεν έχει προηγούμενη συναλλαγή με κάποια άλλη. Χωρίς άμεση και συνοπτική διευκρίνιση για το ποιο υλικό είναι διαθέσιμο και ποιο όχι και με ποιους όρους

σημαίνει σπατάλη χρόνου και κόπου και τελικά καθυστερημένη και πλημμελή εξυπηρέτηση του τελικού χρήστη.

- Οι τελικοί χρήστες δεν κατανοούν τη συλλογική λειτουργία της υπηρεσίας, την αλληλεξάρτηση και την συνυπευθυνότητα αν δεν υπάρχει μια ρητή δήλωση αυτών των δεδομένων.
- Διάφορα διαδικαστικά ζητήματα έχουν περιγραφεί περισσότερο ως απαιτήσεις του συστήματος VDX (π.χ. χρόνος απόκρισης μιας βιβλιοθήκης, διαθεσιμότητα, ανανεώσεις) παρά ως απαιτήσεις του Δικτύου από τα μέλη του που εξασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία του και αναβαθμίζουν την τήρηση της δεοντολογίας και την υπευθυνότητα κάθε βιβλιοθήκης.
- Ακόμα και οι συναλλαγές με το εξωτερικό – κάτι που ακόμα δεν αφορά στο Δίκτυο συνολικά – θα μπορούσαν να ωφεληθούν τα μέγιστα αφού προς το παρόν τα αιτήματα αντιμετωπίζονται περιστασιακά και ακολουθούνται τα πρότυπα του εξωτερικού προσαρμοσμένα στην ελληνική πραγματικότητα.

Οι περιστασιακές συζητήσεις και προβληματισμοί για παρόμοια ζητήματα που έχουν εκφραστεί κατά καιρούς – κυρίως στο πλαίσιο των ετήσιων συνεδρίων των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών – δεν απέδωσαν χειροπιαστά αποτελέσματα. Μια πρόσφατη εξέλιξη προς αυτή την κατεύθυνση έγινε τον περασμένο Μάρτιο οπότε – και στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης της ιστοσελίδας του συλλογικού καταλόγου – παρουσιάστηκε ένας κατάλογος των βιβλιοθηκών-μελών του ΊΡΙΣ και των πολιτικών διαδανεισμού τους. Σημειώνεται πως αυτές οι πολιτικές αφορούν τα μέλη-χρήστες των τοπικών συλλογών και όχι αρχές συνεργασίας ανάμεσα σε βιβλιοθήκες. Μια τέτοια λίστα αποτελεί έναυσμα και για τη σύνταξη ενός κώδικα διαδανεισμού, που σε επίπεδο Δικτύου (ΕΚΤ/ΊΡΙΣ) πια, θα περιγράφει αρχές και διαδικασίες λειτουργίας της υπηρεσίας.

4. Συνδυάζοντας τα καλύτερα παραδείγματα

Οι διαπιστώσεις μας ανέδειξαν τον ελλιπή χαρακτήρα της ανάπτυξης των υπηρεσιών διαδανεισμού στην Ελλάδα, που στηρίχτηκε περισσότερο στα υποκείμενα τεχνολογικά εργαλεία (και έφτασε σε ικανοποιητικά επίπεδα ποιότητας και αποτελεσματικότητας) παρά σε κοινές αρχές και φιλοσοφία αμοιβαίας παροχής και χρήσης υλικού. Έτσι η έλλειψη αρχών, πολιτικών και καλών πρακτικών σαφώς διατυπωμένων, κοινά αποδεκτών, επίσημα εκφρασμένων και δημοσιοποιημένων είναι εμφανής όταν κάποιος αναζητήσει τη λειτουργική αρχή πίσω από όλα αυτά. Αυτό έχει πολλαπλές αρνητικές

συνέπειες, που μπορεί να μην προκαλούν βέβαια κατάρρευση του συστήματος αλλά μειώνουν τη δυναμικότητά του και την εξελικτική του ικανότητα. Έτσι:

- Η έλλειψη αρχών και κανόνων στερεί από το Δίκτυο (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) το θεωρητικό υπόβαθρο και τη βάση συζήτησης για την περαιτέρω επέκταση και ενδυνάμωση του.
- Η έλλειψη δημοσιότητας και διαφάνειας προκαλεί σύγχυση, άγνοια, αύξηση του κόστους λειτουργίας με όρους χρόνου, κόπου αλλά και χρηματικούς.
- Η έλλειψη συνοχής, συνάφειας και ολοκλήρωσης στερεί ένα επιπλέον θετικό κριτήριο αξιολόγησης της προσφοράς του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) στην ερευνητική κοινότητα.
- Η μη αναγνώριση της κοινότητας στόχων και αρχών ανάμεσα στους δύο φορείς διαδανεισμού καθυστερεί την ευκταία συνεργασία ή και την συγχώνευσή τους.
- Η ύπαρξη ενός ενιαίου «προσώπου» / κοινής συμπεριφοράς προς βιβλιοθήκες και κοινοπραξίες του εξωτερικού θα επέτρεπε μια κοινή βάση επικοινωνίας και ανταλλαγής που αφενός θα ωφελούσε το εσωτερικό κοινό και αφετέρου θα άνοιγε τις τοπικές συλλογές στο διεθνές περιβάλλον.

Τα άτομα ή οι οργανισμοί που συμμετέχουν σε τέτοια εγχειρήματα χρειάζονται οδηγίες που θα τους κατευθύνουν να εργαστούν στο δικό τους τομέα με επαγγελματισμό και αποτελεσματικότητα. Είναι απαραίτητο να διαθέτουν αποσαφηνισμένους κανόνες και πρότυπα δράσης έτσι ώστε το τελικό αποτέλεσμα της εργασίας τους να «δέσει» αρμονικά με όλων των άλλων και τελικά να συμβάλλει στην επιθυμητή ολοκλήρωση (Finney 2003). Επιπλέον, η εμπειρία και τα εργαλεία που έχουν δημιουργήσει βιβλιοθήκες, οργανισμοί και δίκτυα του εξωτερικού αποτελούν ένα μέτρο σύγκρισης αφενός και ένα πρότυπο δράσης αφετέρου. Παρατηρώντας και συγκρίνοντας τι έχει γίνει στους τομείς των πολιτικών, των κανόνων και διαδικασιών και τελικά στη νοοτροπία της συνεργασίας επί τη βάση αρχών, ενισχύουμε τη διαδικασία μάθησης του οργανισμού. Διαπιστώνουμε ελλείψεις, προβλήματα, καθιερωμένα και παρωχημένα πρότυπα και κινητοποιούμε για το ξεπεράσμά τους μέσα από την έρευνα, την αναθεώρηση, την υιοθέτηση νέων τρόπων συμπεριφοράς και δράσης (Stein 2006). Διαθέτουμε ένα μέτρο για να δράσουμε στο πλαίσιο των κανόνων ή για να τους ξεπεράσουμε σε μια διαδικασία αλλαγής. Σε μια χρονική στιγμή όπου η λειτουργία του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) θα κριθεί από την αποτελεσματικότητα, την ευχρηστία, τον όγκο αιτήσεων και τη χρησιμότητα,

είναι σημαντικό να ισχυροποιηθεί με το θεσμικό, θα λέγαμε, συστατικό, που θα αυξήσει την αξιοπιστία του.

Παραθέτουμε ορισμένες προτάσεις που θα μπορούσαν να αποτελέσουν βάση συζήτησης και εργασίας στο θέμα και αφορούν στη δημιουργία των σχετικών εργαλείων και όχι μόνο.

A. Να ενθαρρυνθούν όλες οι ενεργές και μη βιβλιοθήκες του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) να επεξεργαστούν και να διατυπώσουν αρχές και πολιτικές διαδανεισμού. Αυτές οι πολιτικές θα αφορούν αρχικά την τοπική υπηρεσία και τα μέλη τους και ακολούθως τη σχέση τους με άλλες βιβλιοθήκες ειδικά κάτω από το πρίσμα της συμμετοχής στα υπάρχοντα Δίκτυα. Εφόσον οι βιβλιοθήκες αναγνωρίσουν τη λειτουργία του διαδανεισμού ως αναπόσπαστο τμήμα της υπηρεσίας διάθεσης υλικού στα μέλη τους, οφείλουν να την προδιαγράψουν σαφώς και να την κοινοποιήσουν καταλλήλως. Αυτό θα τις βοηθήσει να διαμορφώσουν την αντίστοιχη πολιτική προς τις άλλες βιβλιοθήκες και να αναγνωρίσουν τη σημασία που έχει η κοινή χρήση των έντυπων πηγών για την ακαδημαϊκή κοινότητα. Δεσμεύονται έτσι να συμμετάσχουν ισότιμα σε μια σχέση ανταλλαγής ασχέτως όγκου συλλογής, αναλαμβάνοντας τις αντίστοιχες υποχρεώσεις (π.χ. για τη ενημέρωση και διαθεσιμότητα των συλλογών, τη στήριξη με το κατάλληλο προσωπικό, την τήρηση των χρονικών δεσμεύσεων, κ.ά.). Η λειτουργία του Δικτύου αποτελεί ένα παράγοντα που ωθεί τις βιβλιοθήκες να συστηματοποιήσουν τη λειτουργία τους, να αναθεωρήσουν απόψεις και να κωδικοποιήσουν διαδικασίες.

B. Να δημιουργηθεί ή να εξελιχθεί ένα εργαλείο / ευρετήριο αυτών των πολιτικών στις ιστοσελίδες του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ). Το υπάρχον εργαλείο του ΙΡΙΣ είναι μια σημαντική αρχή αλλά χρειάζεται να λάβει το σωστό χαρακτήρα αφού οι υπάρχουσες πληροφορίες αφορούν στα μέλη των βιβλιοθηκών και τις τοπικές υπηρεσίες και όχι στην υπηρεσία ανάμεσα σε βιβλιοθήκες. Ούτως ή άλλως το ΙΡΙΣ χρησιμοποιείται αυτή τη στιγμή αποκλειστικά από βιβλιοθηκονόμους και όχι από τελικούς χρήστες.

Γ. Τα μέλη του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) να επεξεργαστούν και να συμφωνήσουν σε ένα κοινά αποδεκτό Κώδικα που θα αποτελεί τη βάση λειτουργίας του και εν δυνάμει ένα Εθνικό Κώδικα Διαδανεισμού στα πρότυπα ξένων χωρών. Ο Κώδικας θα συνοψίζει τις αρχές που ενστερνίζονται όλα τα μέλη του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ) και προκύπτουν από τις απαιτήσεις του συστήματος και τις επιμέρους πολιτικές των μελών. Μεγάλο μέρος των διαφόρων πολιτικών που υπάρχουν καταγράφουν συνοπτικά τα στοιχεία της διαδικασίας που ορίζει το

εκάστοτε σύστημα που χρησιμοποιείται και αντίστροφα οι απαιτήσεις των συστημάτων υποχρεώνουν να συστηματοποιηθούν πρακτικές. Αυτό που οφείλουμε να κάνουμε είναι να βγάλουμε το απόσταγμα όλων αυτών που είναι οι αρχές στις οποίες συνομολογούν τα μέλη του Δικτύου. Ένας τέτοιος Κώδικας έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα για τα μέλη του Δικτύου και αποτελεί πρότυπο για κάθε βιβλιοθήκη που θα ήθελε να αναπτύξει μια συνεργατική σχέση σε αυτόν τον τομέα. Μια παρόμοια σύνθεση θα μπορούσε μελλοντικά να αποτελέσει το συνεκτικό στοιχείο της ενιαίας λειτουργίας και συγχώνευσης των δικτύων ΕΚΤ και ΊΡΙΣ. Συστατικά στοιχεία ενός τέτοιου Κώδικα είναι:

- Περιγραφή του αντικειμένου και του σκοπού της υπηρεσίας.
- Διατύπωση γενικών αρχών λειτουργίας.
- Δεοντολογία και υποχρεώσεις των μελών του Δικτύου.
- Δικαιώματα και υποχρεώσεις προμηθευτών – πελατών.

Υπάρχουν 2 τουλάχιστον μορφές που μπορεί να λάβει ένας τέτοιος Κώδικας: Α) μία μπορεί να είναι ένα κείμενο γενικών αρχών και φιλοσοφίας που διέπει τη λειτουργία ενός δικτύου συνεργασίας και τονίζει τη σημασία ανάπτυξης νοοτροπίας προσφοράς στο ευρύ κοινό των τοπικών συλλογών χωρίς περιορισμούς και προς όφελος της έρευνας και της εκπαίδευσης. Β) η δεύτερη μπορεί να εστιάζει στους κανόνες και αρχές που οφείλουν να ακολουθούν ειδικά τα μέλη του Δικτύου με αναλυτική αναφορά στις προϋποθέσεις συμμετοχής, στη διοίκηση, στον έλεγχο και την εποπτεία των διαδικασιών, στην αποχώρηση ενός μέλους, κ.ά. Θεωρούμε πως η δεύτερη μορφή μπορεί να ακολουθεί την πρώτη ώστε αρχικά να αποκτήσουμε μια βάση συζήτησης και δράσης και κατόπιν να προχωρήσουμε σε θέματα που αφορούν στη συνολική λειτουργία του Δικτύου και της κοινοπραξίας.

Ένα κείμενο εργασίας που συγκλίνει προς την πρώτη κατεύθυνση είναι το παρακάτω:

Κώδικας Διαδανεισμού

Εισαγωγή

Ο Κώδικας Διαδανεισμού αποτελεί τη συμπύκνωση της πολιτικής διαδανεισμού που ακολουθεί το Δίκτυο και έχει σκοπό να προσδώσει αξιοπιστία, εγκυρότητα και συνέπεια στη λειτουργία του Δικτύου.

Τα μέλη του Δικτύου μέσα από τον Κώδικα Διαδανεισμού αναγνωρίζουν:

- *Τη σημασία της συνεργασίας σε ισότιμη βάση.*
- *Τη σημασία της κοινής χρήσης των πηγών με τρόπο αποτελεσματικό και προς όφελος των χρηστών των βιβλιοθηκών-μελών.*

A. Ορισμός

Ο διαδανεισμός είναι η διαδικασία όπου μια βιβλιοθήκη ζητά υλικό από μια άλλη ή παρέχει υλικό σε άλλη. Ο σκοπός του διαδανεισμού είναι η παροχή υλικού που δεν είναι διαθέσιμο στην τοπική συλλογή σε ένα χρήστη της βιβλιοθήκης-μέλους.

B. Πεδίο εφαρμογής

1. Ο Κώδικας Διαδανεισμού ρυθμίζει τη λειτουργία του διαδανεισμού ανάμεσα στις βιβλιοθήκες-μέλη του Δικτύου.
2. Ο διαδανεισμός είναι μια αμοιβαία σχέση και οι βιβλιοθήκες ενθαρρύνονται τόσο να ζητούν υλικό όσο και να το παρέχουν.
3. Κάθε βιβλιοθήκη-μέλος μπορεί να ζητήσει οποιοδήποτε είδους υλικό από άλλη βιβλιοθήκη-μέλος. Η προμηθεύτρια αποφασίζει αν θα δανείσει ή θα παρέχει το υλικό.

Γ. Γενικές αρχές και δεοντολογία

1. Κάθε βιβλιοθήκη-μέλος αναπτύσσει τις συλλογές της με κριτήριο τις τοπικές ανάγκες και χρησιμοποιεί το διαδανεισμό ως συμπλήρωμα και αφού έχει εξαντλήσει τις διαθέσιμες πηγές της.
2. Οι βιβλιοθήκες-μέλη καλούνται να διατυπώσουν τοπική πολιτική διαδανεισμού την οποία θα δημοσιοποιούν καταλλήλως στα μέλη τους και στις άλλες βιβλιοθήκες-μέλη.
3. Οι βιβλιοθήκες-μέλη καλούνται να συμμορφώνονται με την πολιτική διαδανεισμού της βιβλιοθήκης-προμηθευτή.
4. Οι βιβλιοθήκες-μέλη οφείλουν να εξασφαλίζουν την εμπιστευτικότητα των προσωπικών δεδομένων των χρηστών τους.
5. Οι βιβλιοθήκες-μέλη καλούνται να παρέχουν την υπηρεσία θέτοντας επίπεδα ποιότητας που εξασφαλίζουν την ταχύτητα διεκπεραίωσης, την αρτιότητα του αιτήματος και την παροχή, την ασφάλεια του υλικού και την ικανοποίηση του χρήστη. Καλούνται να ορίσουν αυτά τα επίπεδα στις τοπικές πολιτικές διαδανεισμού και να τα κάνουν γνωστά στις βιβλιοθήκες-μέλη. Τέτοια επίπεδα ποιότητας αφορούν: το συνολικό χρόνο εκτέλεσης ενός αιτήματος, την ταχύτητα απόκρισης, την πληρότητα των παρεχομένων βιβλιογραφικών στοιχείων, την ασφάλεια στη μεταφορά του υλικού, τη δέσμευση για αποζημίωση σε περίπτωση καταστροφής/απώλειας, την τήρηση των περιορισμών χρήσης υλικού, την τήρηση των κανόνων προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων, τη δυνατότητα ανανέωσης, κ.ά.

Δ. Διαδικασία

Η διαδικασία του διαδανεισμού για τα μέλη του Δικτύου καθορίζεται από τις ρυθμίσεις των αυτοματοποιημένων συστημάτων διαχείρισης αιτήσεων διαδανεισμού όπως αυτές αναλύονται στα διαθέσιμα εγχειρίδια ή οδηγίες χρήσεως.

Ορισμένες παρατηρήσεις στο παραπάνω κείμενο :

- Ο υφιστάμενος δυϊσμός του Δικτύου (ΕΚΤ/ΙΡΙΣ), μας ώθησε να χρησιμοποιήσουμε γενικές διατυπώσεις που βρίσκουν εφαρμογή και στα δύο. Είναι επιθυμητό, σε πρώτη φάση, κάθε υπηρεσία να διατυπώσει ένα τέτοιο κείμενο και δεοντολογία συμπεριφοράς των μελών πράγμα που θα αποτελέσει τη βάση για την μελλοντική ενοποίησή τους.
- Κάθε Δίκτυο θα πρέπει να δημιουργήσει τα κατάλληλα εργαλεία, π.χ. ένα ευρετήριο πολιτικών διαδανεισμού ενταγμένο λειτουργικά στις ιστοσελίδες του, ώστε κάθε ενδιαφερόμενος (κυρίως βιβλιοθηκονόμοι και υπεύθυνοι βιβλιοθηκών), να μπορεί άμεσα να λάβει έγκυρη πληροφόρηση.
- Η συνοπτική διατύπωση γενικών αρχών σημαίνει πως τα μέλη κάθε Δικτύου οφείλουν να συμφωνήσουν πάνω σε υποχρεώσεις που θα τηρούν ως πελάτες και προμηθευτές υλικού. Πρέπει βέβαια να σημειώσουμε πως σε μεγάλο βαθμό αυτές έχουν καθοριστεί αφενός από την πολύχρονη λειτουργία της υπηρεσίας και αφετέρου από τις απαιτήσεις και ρυθμίσεις που ήδη έχουν γίνει μέσω των υποκείμενων συστημάτων (π.χ. τρόπος αποστολής αιτημάτων, ροή εργασίας, τρόπος αποστολής υλικού, επιλογή χρονικού περιθωρίου εκτέλεσης αιτήματος, ενημέρωση συστημάτων για τη λειτουργία μιας βιβλιοθήκης-μέλους, κ.ά.). Ωστόσο, υπάρχουν αρκετά ζητήματα αναφοράς όπως: μια δεοντολογία αποστολής αιτημάτων ώστε να μη δέχονται λίγες βιβλιοθήκες δυσανάλογα μεγάλο αριθμό αιτημάτων, ειδικές συνθήκες δανεισμού και χρήσης (π.χ. χρήση εντός της βιβλιοθήκης μόνο), ανάκληση υλικού, χρεώσεις και άλλες ποινές σε περίπτωση απώλειας/καταστροφής, κ.ά.)
- Τέλος, ο Κώδικας μπορεί να συμπληρωθεί με στοιχεία που αναφέρονται συνολικά στο Δίκτυο Διαδανεισμού και τη λειτουργία του και αφορούν θέματα όπως: την παραγωγή και διαχείριση στατιστικών στοιχείων, τις συνέπειες για τα μέλη που παραβιάζουν τους όρους του κώδικα, την ποιότητα και την ταχεία ενημέρωση των εγγραφών του

συλλογικού καταλόγου, τις αλλαγές στις τοπικές πολιτικές διαδανεισμού, κ.ά.

5. Συμπεράσματα

Η υπηρεσία του διαδανεισμού αποτελεί για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες μια λειτουργία ζωτικής σημασίας για τα μέλη τους. Η ανάπτυξή της μέσω της συνεργασίας σε εθνικό επίπεδο έχει ισχυροποιήσει τους δεσμούς των βιβλιοθηκών με την ακαδημαϊκή κοινότητα και έχει αναδείξει ακόμα περισσότερο τη σημασία των βιβλιοθηκών. Όμως η έλλειψη κωδίκων και πολιτικών λειτουργίας σε συλλογικό επίπεδο αφαιρεί από την υπηρεσία ένα μηχανισμό που προσφέρει: αποτύπωση της πραγματικότητας, κατανόηση, επικοινωνία, αξιολόγηση και βελτίωση. Η ανάπτυξη ενός τέτοιου εργαλείου μπορεί να αποτελέσει ένα ενοποιητικό παράγοντα ανάμεσα στις βιβλιοθήκες που θα ενισχύσει τη συνέπεια της υπηρεσίας, θα βοηθήσει περισσότερα ιδρύματα να εξελίξουν τις υπηρεσίες τους και θα ολοκληρώσει το χαρακτήρα του Δικτύου Διαδανεισμού ως ενός συστήματος πλήρως «εξοπλισμένου» τόσο από τεχνικής / λειτουργικής απόψεως όσο και από άποψης κατευθυντήρων αρχών και πολιτικών λειτουργίας.

Βιβλιογραφία

Δίκτυο Διαδανεισμού Ελληνικών Βιβλιοθηκών-ΙΡΙΣ (2010), *Οδηγός χρήσης συστήματος διαδανεισμού VDX. 4^η έκδοση*, Αθήνα, ΕΜΠ-Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Ξενίδου-Δέρβου, Κ., Κορφιάτη, Μ., Λεκίδου, Μ., Τσιμπόγλου, Φ. & Φράγκου, Α. (1997), «Ορθολογική ανάπτυξη των συλλογών επιστημονικών περιοδικών των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Έκθεση Ομάδας Εργασίας για τα περιοδικά. ΕΠΕΑΕΚ. Ενέργεια: Βιβλιοθήκες. Έργο: Δικτύωση Βιβλιοθηκών Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπ/σης», διαθέσιμο στο: <http://www.ntua.gr/library/deliv04.htm> (πρόσβαση στις 6/4/2010).

Συλλογικός Κατάλογος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (2010), *Πολιτική διαδανεισμού Βιβλιοθηκών Σ.Κ.Ε.Α.Β.*, Διαθέσιμο στο: http://www.unioncatalog.gr/ucportal/index.php?option=com_content&view=article&id=308&Itemid=204&lang=el (πρόσβαση στις 2/9/2010).

Τσιμπόγλου, Φίλιππος (2008), *Συνεργασίες βιβλιοθηκών. Μια συστημική προσέγγιση*, Αθήνα, Παπασωτηρίου.

Τσιμπόγλου, Φίλιππος (2004), "The interlibrary loan network in Greece: a model that survives in the digital era", *Interlending & Document Supply*, Vol. 32 No. 3, pp. 169-175.

Bostick, S.L. (2001), "The history and development of academic library consortia in the United States: an overview", *The Journal of Academic Librarianship*, Vol. 27 No. 1, pp. 128-130.

Butler, B., Loyce, E., and Pike, J. (2008), "Don't look now, but we've created a bureaucracy: the nature and roles of policies and rules in Wikipedia", *CHI 2008 proceedings*, Florence, Italy, April 5-10, 2008, ACM, p. 1101-1110.

Coffta, M. and Schoen, D.M. (2000), "Academic library web sites as a source of interlibrary loan lending information: a survey of four- and five-year colleges and universities", *Library Resources & Technical Services*, Vol. 44 No. 4, pp. 196-200.

Cullen, R. et al. (2004), "Interlibrary loan services in New Zealand: an environmental scan and national survey", διαθέσιμο στο: <http://www.natlib.govt.nz/catalogues/library-documents/interlibrary-loan-svcs-nz-survey-2004> (πρόσβαση στις 23/4/2010).

Finney, R. (2003), "Successful project team management: featured in the Quality Observer", διαθέσιμο στο: <http://www.itmweb.com/f051003.htm> (πρόσβαση 19/3/2010).

IFLA (2009), "International Resource Sharing and Document Delivery: Principles and Guidelines for Procedure", διαθέσιμο στο: <http://www.ifla.org/en/publications/international-resource-sharing> (πρόσβαση στις 6/4/2010).

Interlibrary Loan Code for the United States, RUSA (2001), ALA (American Library Association), Διαθέσιμο στο http://www.ala.org/Template.cfm?Section=InterLibrary_Loan&template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=31579 [πρόσβαση στις 2/9/2010]

Line, M.B. (2003), "A matter of terminology: from ILL and DD to RDS", *Interlending & Document Supply*, Vol. 32 No. 2, pp. 147-148.

March, J.G., Schulz, M. and X. Zhou (2000), *The dynamics of rules: change in written organizational codes*, Stanford University Press, Stanford.

Stein, J.E. (2006), "IFLA guidelines for best practices for interlibrary loan and document delivery", *Proceedings of the 73 Document Delivery and Resource Sharing Section, World*

Library and Information Congress: 72nd IFLA General Conference and Council. Seoul, Korea 20-24 August 2006.

Thompson, A.A., and Strickland, A.J. (1999), *Strategic management concepts and cases*, Irwin McGraw-Hill, Boston.